JYX JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Honko, Mari; Mustonen, Sanna

Title: Kielitietoista yhteistyötä : katse oman äidinkielen opetukseen

Year: 2018

Version: Published version

Copyright: © 2018 Suomi toisena kielenä -opettajat ry

Rights: In Copyright

Rights url: https://rightsstatements.org/page/InC/1.0/

Please cite the original version:

Honko, M., & Mustonen, S. (2018). Kielitietoista yhteistyötä : katse oman äidinkielen opetukseen. Suomenopettajat : Suomi toisena kielenä -opettajat ry:n jäsenlehti, 2018(3), 8-19.

TEKSTI: **MARI HONKO JA SANNA MUSTONEN**
KUVAT: **VERTAILUSTA VOIMAA -HANKE**

KIELITIETOISTA *katse oman äidinkielen*

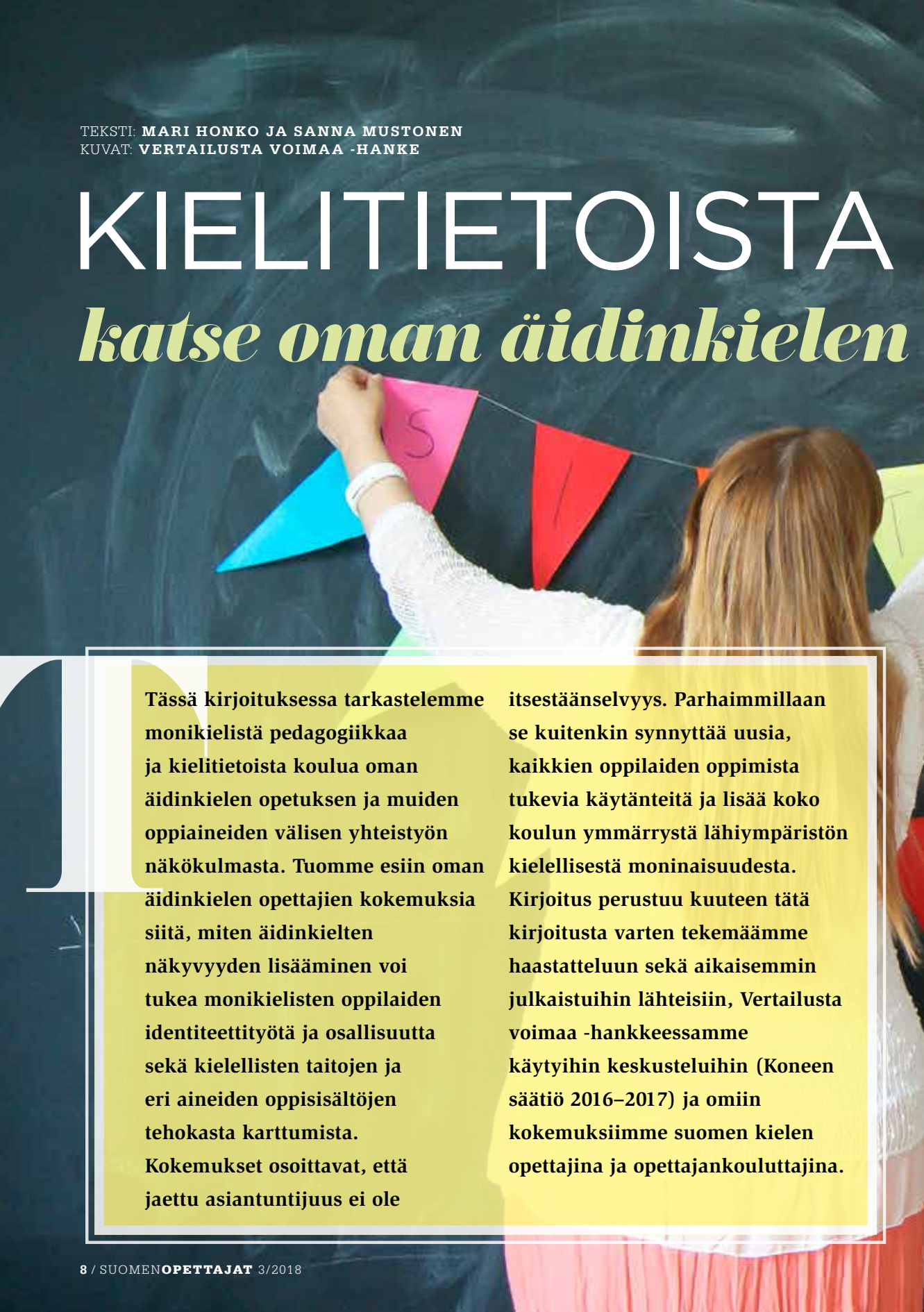

Tässä kirjoituksessa tarkastelemme monikielistä pedagogiikkaa ja kielitietoista koulua oman äidinkielen opetuksen ja muiden oppiaineiden välisen yhteistyön näkökulmasta. Tuomme esiin oman äidinkielen opettajien kokemuksia siitä, miten äidinkielten näkyvyyden lisääminen voi tukea monikielisten oppilaiden identiteettityötä ja osallisuutta sekä kielellisten taitojen ja eri aineiden oppisisältöjen tehokasta karttumista. Kokemukset osoittavat, että jaettu asiantuntijuus ei ole itsestäänselvyys. Parhaimmillaan se kuitenkin synnyttää uusia, kaikkien oppilaiden oppimista tukevia käytänteitä ja lisää koko koulun ymmärrystä lähiympäristön kielellisestä moninaisuudesta. Kirjoitus perustuu kuuteen tätä kirjoitusta varten tekemäämme haastatteluun sekä aikaisemmin julkaistuihin lähteisiin, Vertailusta voimaa -hankkeessamme käytyihin keskusteluihin (Koneen säätiö 2016–2017) ja omiin kokemuksiimme suomen kielen opettajina ja opettajankouluttajina.

YHTEISTYÖTÄ-*opetukseen*

Vertailusta voimaa -hankkeen työryhmää kielten äärellä Koneen Säätiön Kamarissa kesäkuussa 2018.

Opetusta eheyttämässä

Kaikilla opettajilla on yhteinen tavoite: oppilaan kasvun ja kehityksen tukeminen. Opetussuunnitelman perusteiden mukaan tavoitteisiin pitäisi myös pyrkiä yhdessä siten, että oman äidinkielen opetuksessa *tehdään yhteistyötä suomen kieli ja kirjallisuus -opetuksen ja suomi toisena kielenä ja kirjallisuus -opetuksen kanssa sekä muiden aineiden opetuksen kanssa.* Oppilasta tulisi rohkaista kaikkien kielellisten resurssien, myös oman äidinkielen, käyttöön eri oppiaineiden tunneilla. Oppilaan tulisi lisäksi oppia viestimään koulun tietosisällöistä myös omalla äidinkielellään.

Edellä kuvattuihin tavoitteisiin ei tulla pääsemään ilman toimintakulttuurin muutosta, sillä oman äidinkielen merkitys tai käyttöarvo opiskelussa ei välttämättä ole koulussa esillä edes oman äidinkielen opetuksessa (Kauppinen ja Tarnanen 2017; Tarnanen, Kauppinen ja Ylämäki 2016). Vaikka oman äidinkielen hallinnalla on iso merkitys myös tietoaineiden ja muiden kielten oppimisessa, näiden aineiden tunneilla ei välttämättä osata hyödyntää oppilaiden monikielisiä taitoja oppimisen resurssina (Linderoos 2016; Cummins 2017). Ahlholm ja Hatakka (2016) kehottavat myös miettimään, millaiset mahdollisuudet vähemmistökielten opettajilla tällaiseen työhön on, kun pätevöitymisen ja työssä toimimisen tukena ei ole vastaavia rakenteita kuin muilla opettajilla eikä oman äidinkielen asema tuntikehyksessäkään ole sidosryhmien päällimmäisissä intresseissä. Pahimmillaan oman kielen opettaja on haastattelujemme perusteella muulle työyhteisölle näkymätön tai kuin pingispallo:

Olen yrittänyt saada yhteyttä minun oppilaiden luokanopettajiin, mutta ilman vastakaikua. [--] Yleensä olen heille (muille opettajille, rehtorille) kuin aave. En myöskään koskaan saa kutsuja mihinkään.”

Se on hauskaa ja mielenkiintoista, vaikka viime kolmen viikon aikana olen joka aamu saanut pienen sydänkohtauksen. Elokuussa työni on samanlainen kuin yksityisyrityksen aloittaminen. Pitää mainostaa ja tiedottaa, hankkia asiakkaat ja sitten löytää mahdollisuus palvella heitä, hankkia tilat, sopia ajat, tilata materiaalit ym. Joka päivä alkaa niin, että tulee uutta tietoa, joka muuttaa kaiken, joka vielä edellisenä iltana oli suunniteltu loppuun. [--] Elokuun alussa lähetän vanhemmille s-postia, että tunnit alkavat elokuun lopussa ja pyydän kirjoittamaan hakemukset, jos lapset tulevat tunneille. Sen jälkeen neuvottelen saman kaupunginosan vanhempien kanssa, mikä aika sopii heidän lapsilleen. Jotkut eivät vastaa s-postiin ja vasta silloin, kuin varmistan, että nyt on ryhmä valmis ja aloittaa esim. keskiviikkona klo 14, niin tulee viesti vanhemmalta, että se ei käy. Koetan siis muuttaa aikoja. [--] Sitten otan yhteyttä rehtoreihin ja kysyn, löytyykö tilaa ja sopiiko aika, joka on sovittu vanhempien kanssa. Kouluista tavallisesti sanotaan tervetuloa, mutta kun menen paikan päälle, niin kukaan ei muista, että on jotakin luvannut. Toimin niin kuin valtaaja: löydän itse tyhjän luokan ja kysyn opettajalta tai vahtimestarilta, mihin voin laittaa tavarat. [--] Opetan seitsemässä eri koulussa. [--] Tuntini on aina koulupäivän jälkeen, klo 13 ja 18 välissä.”

Haasteita voitettavaksi

Tavoitteiden saavuttaminen ja aidosti kielitietoisen ja monikielisen pedagogiikan kehittäminen edellyttäisi tiivistä yhteistyötä opettajien välillä. Erityisesti oman äidinkielen opettajan näkyvämpi rooli auttaisi monikielisyyden tukemisessa sekä eri oppiaineiden silloittajana (ks. myös Kauppinen ja Tarnanen 2017: 268; Korpela ja Lottonen 2007). Yhteistyötä ja joustavampia tapoja järjestää opetusta, kuten kielitietoisempaa aineenopetusta ja samanaikaisopetusta, onkin peräänkuulutettu jo vuosia. (Ks. viimeaikaisia tutkimuksia

’Tunne kieli’ muotoutumassa Kamarin seinälle arabian kielellä – oikealta vasemmalle.

Kauppinen ja Tarnanen 2017; Tarnanen, Kauppinen & Ylämäki 2017; Piippo 2017.) Haastattelujemme perusteella yhteistyössä on kuitenkin vielä paljon haasteita. Toimivatkin käytänteet ja onnistumisen kokemukset taas jäävät helposti piiloisiksi, jollei jakamisen tapoja tietoisesti kehitetä.

Yhteistyön haasteet ovat usein rakenteellisia ja liittyvät koulujen toimintakulttuuriin: Opettajien ja oppilaiden kokemus näyttää toistuvasti olevan, että oman äidinkielen opetus on tavoitteiltaan, toiminnaltaan ja myös fyysisesti **erillään koulun toiminnasta**. Arvostusta voi olla vaikea kokea, jos kollegoihin ei ole mahdollisuutta tutustua, opetustiloja on vaikea löytää, materiaaleihin ei löydy varoja, yhteistyötä kodin tai esimerkiksi erityisopettajan kanssa ei tueta tai jos oma äidinkieli ei millään tavalla konkreettisesti näy koulussa. (Ks. esim. Kauppinen ja Tarnanen 2017, Piippo 2017).

Yhteistyön haasteet ovat usein rakenteellisia ja liittyvät koulujen toimintakulttuuriin: oman äidinkielen opetus on erillään koulun toiminnasta.

”Minulla on aika monta lasta, joilla on lukivaikeus, mutta he eivät ole pääkouluni oppilaat. Keskustelisin mielelläni muiden koulujen erityisopettajan kanssa, mutta en edes tiedä, onko minulla oikeutta. Nykyisin opettajilla on vaitiolovelvollisuus ja ei voi urkkia tietoja.”

Oman äidinkielen opetuksen sisälläkin on jännitteitä opetuksen järjestämisessä ja pedagogisissa valinnoissa, kun opettajat joutuvat tasapainoilemaan lähtömaidensa (koulu)kulttuurin ja pedagogisten traditioiden, poliittisten jännitteiden, paikallisten kieliyhteisöjen, oppilaidensa perheiden odotusten ja toisaalta suomalaisen koulukulttuurin ja pedagogisten lähtökohtien kanssa.

Bengalin kielen abugida-aakkostolla kirjoitettuna 'Tunne kieli' näyttää tältä.

Lisäksi opettajat saattavat nähdä oman kielen oppimisen ennen kaikkea kulttuuriperinnön säilyttämisen kannalta, kun taas oppilaita koskettavat kytkökset kieleen ovat ennemmin tässä ja nyt: kaverit ja perhe sekä koulu, jossa kieli näkyy (tai ei näy). (Ks. Kauppinen ja Tarnanen 2017.)

Parhaimmillaan oman äidinkielen opettajat ovat onnistuneet rakentamaan verkostoja, joista löytyy tärkeää vertaistukea ja jakamista:

”

Olen päätoiminen opettaja ja minulla on velvollisuus osallistua koulun palavereihin, VESO ja KIKY koulutuksiin. Niiden aikana olen tutustunut työyhteisöön. Mutta kaupungilla on n. 40 oman äidinkielen opettajaa ja myös he ovat minun työyhteisöni. [--] Oman äidinkielen opettajien porukalla pidetään hienot juhlat kaksi kertaa vuodessa.”

Monensuuntainen integraatio on meille opettajillekaan tuskin koskaan kivutonta ja helppoa – vaikka kykyä yhteistyöhön odotamme oppilailtammekin. Lohdullista on, että vaikka oppilaiden ja opiskelijoiden eduksi tehty yhteistyö joskus vaatii paljon aikaa ja energiaa, se voi myös tukea molempia osapuolia pedagogiikan kehittämisessä. Esimerkiksi omassa opetuksessa hyväksi havaittujen käytänteiden jakaminen ja oppilaaseen tai opiskelijaan tutustuminen muidenkin opettajien näkymiä kuullen on auttanut haastattelemiamme oman kielen opettajia – kuten meitä suomen opettajiakin – reflektoimaan omia toimintatapojamme ja vienyt opetusta mielekkäämpään suuntaan.

Opettajat saattavat nähdä oman kielen oppimisen kulttuuriperinnön säilyttämisen kannalta. Oppilaita koskettavat kytkökset kieleen tässä ja nyt.

YHTEISTYÖTÄ RAKENTAMASSA: **tärkeitä kädenojennuksia ja rohkeita kokeiluja**

Työyhteisöön kiinnittyminen

> *Viime vuonna meille järjestettiin palaveri ja koulutus, johon osallistuivat S2- ja oman äidinkielen opettajat. Se oli hyödyllistä, koska jossakin mielessä me ollaan koulujen ulkopuolella ja S2-opettajilta sai tietoa, mitä suomalaisessa koulussa oikeastaan tehdään. Esimerkiksi miksi oppilaat käyttäytyvät tietyllä tavalla."*

Toisten opettajien, koulunkäynninohjaajien, kuraattorien, erityisopettajien ja vanhempien tuki on ensiarvoisen tärkeää. Esimerkiksi oppimisvaikeudet tai muut haasteet eivät katoa mihinkään oman äidinkielen tunneilla. (Piippo 2017.) Kutsut yhteisiin palavereihin, kokouksiin ja vesopäiviin voivat tavoittaa oman kielen opettajan kirjeiden välityksellä mutta eivät korvaa kasvokkaisia kohtaamisia.

> *Silloin ennen multa tuntui minä olen vieras. Mä olen koulun vieras, ja mä menen koululle vasta kun koulu on loppunut. En mä näe mitään muut opettajat, en mä juttele en tunne niitä." (oman kielen opettaja kokemuksistaan alakoulussa)*

Tilanne voi muuttua ratkaisevasti esimerkiksi silloin, jos oman äidinkielen opettajan on mahdollista toimia koulupäivän aikana vaikkapa omakielisenä opettajana, suomen kielen opettajana tai vieraan kielen opettajana.

> *Nyt on paljon helpompi mulle, tuntuu, mul on kaveri, työkaverit, jolle voi puhua. Se on kiva tunne."(oman kielen opettaja aloitettuaan koulussa myös A1-kielen opettajana)*

Yksittäiset yhteistyötapaamiset puolestaan voivat olla tärkeä alku, mutta eivät yksinään riitä "lämmittämään ilmapiiriä", kuten edellä mainittu oman äidinkielen opettaja totesi haastattelussamme.
Toisaalta joskus rakenteet ovat kunnossa, mutta jäykästi käynnistyvän yhteistyön, esimerkiksi samanaikaisopetuksen, taustalla voi olla epävarmuus ja molemmille osapuolille uudenlainen tilanne. Silloin toisen osapuolen rohkea avaus auttaa löytämään yhteisen sävelen:

> *Olen ollut samanaikaisopettaja. Sain "oman" oppilaan, mutta en olen keskustellut opettajan kanssa, mitä pitäisi tehdä. Myöhemmin oli paljon parempi, kun aloin puhua hänestä. Opettaja itse ei ollut varma, minkälainen tilanne oppilaan kanssa on, koska hän oli uusi sen ryhmän kanssa."*

Kouluhallinnon tärkeä rooli oman äidinkielen opetuksen aseman tukemisessa

Tilanne voi jo olla hyvä erityisesti kouluissa, joissa on paljon monikielisiä oppilaita. Eniten (arvo)keskustelua tarvitaankin siellä, missä yksikielisyys vielä on normi ja oma äidinkieli "oppilaan harrastus".

> *Ja se pitäis lähteä niinku rehtorilta, koska jos rehtorit ovat sitä mieltä, että annetaan kaikkien nähdä, montako kieltä meillä on tässä ja miksi se on tärkeätä, miks kaikki kielet ovat tärkeitä, siis jos se lähtee heiltä, sitten kyllä se menee perille myös opettajille."*

(nykyään suuressa kaupungissa toimiva oman kielen opettaja)
Edes lukukauden alussa ja muutamia kertoja lukukauden aikana voisi olla työaikaan sisällytettynä tapaamisia, joissa kaikki oppilasta opettavat aikuiset kohtaavat: käytännössä

tämä tarkoittaisi kohtuullisen tuntiresurssin varaamista myös yhteistyöhön lukuvuosittain. Eräs pitkän ja monipuolisen kokemuksen omaava opettaja kuvaa osallisuuttaan opettajankokouksissa näin:

> *[--] ja **oman kielen osaaminen** on yksi tärkeä seikka, mikä tavallaan heijastuu koko kouluhistoriassa heidän elämässä. [--] Opettajankokouksissa mä olen keskustellut [--] erityisen tarkasti ja rehellisesti siitä, mikä on meidän maahanmuuttajataustaisten ja pakolaistaustaisten oppilaiden koulunkäynnin valmiudet ja mikä on myöskin haasteet ja mistä ne johtuu. [--] **(Vaikeuksissa) ei välttämättä ole kysymys siitä, että oppilas olis tyhmä, vaan hänellä ei ole niitä välineitä näyttää omaa osaamistaan.**"*

Oman äidinkielen ja oppilaiden näkyväksi tekeminen koulun arjessa

Kotikielten käyttäminen valtakielisessä ympäristössä voi herättää lapsessa ristiriitaisia, negatiivisiakin tunteita. Kun positiivinen suhde omaan kieleen löytyy, voi syntyä hyvän kierre:

> *Se oppilas myös tykkää omaa kieltä todella hyvin [--]. Sillon hän löytää, mikä se on, itsevarmuus. **Kerranki hän osaa jotain** hyvin. Ja mun mielestä se on tosi iso tuki hänelle, henkisesti."*

Jo oman kielen (opetuksen) näkyvyyden lisääminen koulurakennuksessa voimaannuttaa. Oppilaat ovat yleensä ylpeitä omalla kielellä tuotetuista ja jaetuista töistä, jotka herättävät kiinnostusta ja keskustelua myös muiden oppilaiden parissa. Monikielisessä ryhmässä kiinteyden ja kuuluvuuden tunnetta ja tätä myöten myös toimintakykyä lisää, kun tutustutaan jokaiseen yksilöön: kieli on läsnä kaikessa toiminnassa, joten kieltä ei voi erottaa yksilön taustoista, tekemisistä ja olemisesta. Kielitietoisuutta on siis sekin, että monikielinen oppilas on "olemassa" kaikkine taitoineen, tietoineen ja kokemuksineen; ei vain suomeen tai Suomeen integroitujana. Sekä opettajien että oppilaiden läsnäololle voidaan oman kielen opettajien kokemusten pohjalta antaa tilaa, jos tahtoa on. Keinot ovat yksinkertaisia: tavaroille säilytystilaa, oppilastöille ja kaikkien omien kielten käytölle esillä olon mahdollisuus.

> *Viime vuonna kun oli toi suomi 100 ja me tehtiin siellä koulussa niin, että me kirjoitettiin melkein kaikilla koulun kielillä (seinälle), et hyvää itsenäisyyspäivää Suomi. Ja se oli oppilaista kivaa nähdä, et se oli semmonen niinku visuaalinen apu siinä. Et **mä en ole ihan friikki ku mulla on se (farsi)**."*

Materiaalisten resurssien välttämättömyys

Määrärahaa tarvitaan kuten muissakin oppiaineissa esimerkiksi kirjallisuuden (ei pelkästään oppikirjojen) hankkimiseen. Kun opetus on kouluajan ulkopuolella, joskus vasta illalla koulu- ja harrastuspäivän päätteeksi, opettaja myös saattaa ruokkia oppilaat – omasta pienestä tuntiopettajan palkastaan.

Opetukseen tarvittaisiin toimiva tila, jossa olisi mahdollisuus päästä internet-yhteyden ja muiden tarpeellisten välineiden kautta autenttisen, sähköisen materiaalin äärelle ja äidinkieliseen ympäristöön (ks. myös Piippo 2017). Oikeus opetustilaan ja -materiaaliin tuntuu ainakin paikallisella tasolla olevan vahvasti sidoksissa opetettavan aineen positioon: samankin opettajan kokemukset oman äidinkielen opettajana ja vieraan kielen opettajana voivat poiketa toisistaan.

Opettajan resurssit käyttöön

Opettajien välinen yhteistyö haastaa opettajaa käyttämään omia resursseja laaja-alaisesti, kun päämääränä on kurottaminen kohti oppijan parasta.

> *Äidinkielen opettaja, oli sitten kurdin opettaja (tai S2-opettaja) ei pysty hyödyntämään sitä – ehkä omaa asiantuntijuuttaan tai niitä resursseja, joita hänelle on annettu, ellei tekisi (yhteistyötä), myös aineenopettajien kanssa. [--] Sen takia mä koulussakin teen näitä materiaaleja sillä tavalla, että ne vahvistaisi kakskielisyyttä. [--] Ja myös*

Keskustelujen ja yhteisopettamisen lisäksi haluttaisiin myös mahdollisuuksia seurata eri aineiden "suomalaisten" opettajien opetusta.

otin historian, matematiikan tai vaikka äidinkielen kirjoista jotakin tekstimalleja. [--] Sen avulla yritin sitä vahvistaa – että mitä paremmin lapsi osaa omaa äidinkieltä, sitä paremmin myös osaa muita kouluasioita niinku aineita paremmin ja toisinpäin. Ja tämä on aika hyvä kokemus mulla. [--] ***Ne näki sen konkreettisen tavallaan hyödyn siitä että ne osallistui sillä äidinkielen tunnilla, ne ymmärsi paremmin myös muilla tunneilla.***

Omankielinen opetus tukemaan kaikkien aineiden oppimista

Esimerkiksi samojen käsitteiden ja ilmiöiden opettaminen oppilaan eri kielillä (joita yksikin opettaja voi hallita monia!) koetaan hyödylliseksi. Omakieliseen opetukseen liittyy kiinteästi oppilaan mahdollisuus osoittaa osaaminen eri oppiaineissa vahvaksi koetulla kielellä, tarvittaessa siis muulla kuin opetuskielellä. (Ks. myös Korpela ja Lottonen 2007.)

Ja aika usein me ollaan tehty vaikka kemian tunneillakin niin, jos on vaikka koe, että hän on ***tehnyt omalla kielellä*** *ne (kokeen) ja mä olen suomentanut. [--] Ja se* ***vaikuttaa oppilaan motivaatioon****, että on mahdollista näyttää osaamistaan omalla kielellä; kun hän ymmärtää ne (asiat) mutta ei ole mahdollista näyttää osaamista suomen kielellä. [--] Oppilaan kannalta on ollut erittäin positiivinen, ja* ***opettajakin on saanut tietoa,*** *että oppilaalla ei ole vaikkapa oppimisvaikeuksia – että hän ymmärtää sen, koska hän pystyy ilmaisemaan sen omalla kielellä. Molemmin puolin on tullut hyviä palautteita."*

Oppiainerajat ylittävässä yhteistyössä on tärkeää, että kaikki opettajat olisivat tietoisia opetuksen tavoitteista ja sisällöistä ja kaikilla olisi pääsy myös materiaaleihin.

Töissä mä olin koko ajan tekemisissä suomalaisten oppikirjojen kanssa, koska mun piti lukea ne ja selittää ja avata sitten omalla kielellä tai semmosella selkosuomen kielellä lapsille."

Verkkopuhelun, sähköisen kokoushuoneen tai pysyvän alustan käyttäminen yhteydenpidon resurssina voisi tuoda ratkaisun tilanteisiin, joissa tarpeelliseksi koetut yhteistyöhankkeet ovat kaatuneet osallistujien puutteeseen. Esimerkiksi monissa kouluissa käytössä oleva Peda.net-ympäristö mahdollistaisi käytänteiden, ideoiden, materiaalien, tavoitteiden, sisältöjen jne. jakamisen hyvinkin matalalla kynnyksellä. Peda.netin oma tila (personal learning environment) mahdollistaisi myös oppilaiden monikielisten taitojen näkyväksi tekemisen kaikille opettajille, ja jatkossa myös vaikkapa työnantajille. (Ks. myös Piippo 2017.) Yhtenä esimerkkinä oman äidinkielen, suomi toisena kielenä ja äidinkielen ja kirjallisuuden opettajien välisen yhteistyön tuesta on ActLib-hankkeessa (2013–2016) Peda.netiin koottu monikielinen kirja-arkku (https://peda.net/oppimateriaalit/kirja-arkku).

Oman kielen opettajan näkökulma koulukielen tekstikäytänteisiin

Oman kielen opettajan asiantuntijuus suhteessa suomen kieleen ja koulun tekstikäytänteisiin on tärkeä potentiaali – ja harvemmin esillä. Näin omaa rooliaan kielitietoisuuskasvattajana kuvaa pitkään Suomessa työskennellyt opettaja:

Puhuttiin siitä – mä puhuin lapsille, että vaikka suomen kieli on tavallaan yhteinen kieli kaikissa näissä aineissa, niin suomen kielen käyttö [--] ei ole kaikissa oppiaineissa sama; ja sen takia mä ajattelin että heidän pitää osata esimerkiksi passiivia, imperatiivia, imperfektiä, kaikki nää [--] kemia ja

fysiikka perustuu tavallaan passiiville, kaadetaan ja lisätään, vähennetään, matematiikka perustuu vaikkapa imperatiiviin, vähennä, lainaa, tai historia on enemmän imperfektimuodossa ja näin pois päin. [--] Jokaisessa oppiaineessa oma spesifi (.) kieli ja käsitteistö."

Toinen haastattelemamme opettaja muistuttaa, että jotta oman kielen opettajan tuki voisi toimia koulukielen ja sisältöjen opettamisen tukena, opettajan koulutustaso on otettava huomioon yhteistyön rakentamisessa; valmiuksia voi puuttua, mutta koulutuksen avulla niitä on mahdollista kartuttaa.

Oman kielen opettajan kokemusasiantuntijuus

Eräs oman kielen opettajana ja omakielisenä opettajana toiminut opettaja nostaa haastattelussa esille, miten tärkeä opettajan ja oppilaiden yhteinen kokemuspohja on oppisisältöjen avaamisessa. Työskentely ajoittain myös erillisissä pienryhmissä helpottaa keskustelua ja opetuksen kohdentamista.

He (oppilaat) kokee, että heille tulee enemmän ahaa-elämyksiä. ***Kun mä olen käynyt itse näitä vaiheita oppijana läpi, niin mä voin paremmin selittää ja avata – tai eri tavalla.*** *Se voi olla* ***koskettavampi,*** *tai miten sanotaan, niinku konkreettisemmalla tasolla, kuin opettaja(lla), joka joutuu pitämään yllä kahdenkymmenen motivaatioo. Ja tottakai mun on helpompi siinä mielessä, jos mä otan vain pari kolme oppilasta."*

Mä pystyn hakemaan esimerkkejä meidän omasta maasta. Eli ***kun peilaat sen oppilaan elämään ja todelliseen arkeen ja aikaisempaan kokemukseen,*** *niin tottakai se sitten vahvistuu ja oppilas ymmärtää paremmin."*

Kollegiaalinen tuki – oman kielen opettajan monikielisyys resurssina

Toimiva yhteistyö hyödyttää oppijaa ja myös auttaa jakamaan opetustyön vastuita: S2-opettajalla, luokanopettajalla tai erityisopettajalla ei tarvitsekaan olla kaikkea taustaa, asiantuntemusta ja näkemystä esimerkiksi kielitaidon kartoittamiseen tai muunlaiseen arviointiin, kielitaidon tukemiseen tai kodin ja koulun väliseen yhteistyöhön. "Olen joskus antanut niille (työkavereille) opetusta", oman kielen opettaja muistelee tilannetta, jossa hän tuki vasta aloittanutta opettajaa suomen kielen oppimisessa. Tukea tarvittiin muun muassa suomen kielen erityispiirteiden havaitsemisessa, ja suomea osaavan kollegan apu auttoi esimerkiksi omasta lähtökielestä puuttuvien äänteiden tuottamisessa: "Silloin mä löysin ratkaisun niinkun äidinkielen näkökulmasta ja me harjoiteltiin."

Kaikilla opettajilla on yhteinen tavoite: oppilaan kasvun ja kehityksen tukeminen. Tavoitteeseen pitäisi myös pyrkiä yhdessä.

Kielet voivat tukea toisiaan yllättävilläkin tavoilla, mistä kertoo esimerkiksi kiinan kielen opettajan ja luokanopettajan yhteistyö:

Opettaja sanoi, että oppilas ei osaa kirjoittaa suomen aakkosia, ne kaikki tulee peilikuva [--] ja mä oon hänen kanssa treenannut semmosta kiinan merkkikirjoittamista (.) ja kyllä se tukee tosi paljon hänen aakkosilla kirjoittamisen. Ja opettajalta tulee hyvä palautus, että hei, hän osaa nyt kirjoittaa ne aakkosiaki."

Toinen opettaja kuvaa yhteistyön kehittymistä tiiviimmäksi ja kahdensuuntaiseksi ajan kuluessa: "Yhä enemmän tulee kysymyksiä, että miten oppilas osaa – että ymmärtääkö oppilas omalla kielellä." Oman kielen opettajan näkemys on tärkeä apu

lapsen (kokonais)kielitaidon arvioinnissa: millaisissa tilanteissa toimii tai pystyy omalla kielellä toimimaan (puhuuko, lukeeko, kirjoittaako) ja arvostaako monikielistä identiteettiään.

Erilaiset tavat opettaa tutuksi

Haastattelemamme oman kielen opettajat toivoisivat lisää yhteistyötä ja toisaalta tunnistavat sen kipupisteet. Keskustelujen ja yhteisopettamisen lisäksi haluttaisiin myös mahdollisuuksia seurata eri aineiden ”suomalaisten” opettajien opetusta, sillä se koetaan yhdeksi tehokkaaksi tavaksi reflektoida omaa opetusta. Esimerkiksi lukudiplomi on toiminut jaettuna opetuskäytänteenä eri kielten välillä ja jäänyt vakituiseen käyttöön yhdelle haastatellulle opettajalle.

Myös täydennyskoulutuksen kautta tarjoutunut harjoittelumahdollisuus on voinut muodostua tärkeäksi sillaksi koulukulttuuriin ja pitempiaikaiseen yhteistyöhön. Oman äidinkielen opettaja, jolla on ollut tilaisuus opetuksen seuraamiseen työharjoittelun aikana kuvaa kokemustaan näin:

> *Minä olin siellä seuraamassa ne koulu aika monien opettajien tunnit ja keskustelin tosi paljon. S2-opettaja oli mun mentori silloin. Silti vielä joskus nyt me soitellaan ja jutellaan kaikenlaista.”*

Vaivannäkö kannattaa: Joskus hyvin erilaisen taustan omaavan opettajan käsitykset esimerkiksi kielestä ja kielen oppimisen tavoista voivat tuntua vierailta. Yhteistyön ponnistuksista koituu lopulta kuitenkin etua, kun erilaiset käsitykset tulevat näkyväksi ja mahdollistavat neuvottelun, hiljalleen ehkä myös muutoksia esimerkiksi opetusmenetelmien ja materiaalien valintaan. Vaikka meillä esimerkiksi lasten kehuminen ja kannustaminen on arkipäivää, kaikissa kulttuurissa ne eivät ole tapana. Käytänteiden ”itsestäänselvyys” tulee esille ja voidaan purkaa vain tekemällä yhteistyötä! Kulttuuritulkkien lisäksi opettajat voivat olla toisilleen myös pedagogisia tulkkeja. Tärkeä näkökulma on sekin, että tietyn (oman äidin)kielen puhujat tai tietyn koulutusjärjestelmän läpi kulkeneet opettajat eivät muodosta kielellisesti tai kulttuurisesti homogeenista ryhmää.

Vaikka ajan niukkuudesta ollaan tietoisia, kaikki eivät näe juuri yhteisen ajan puutetta yhteistyön esteenä:

> *Moni luulee, että yhteistyö toimii vain, kun ollaan yhtä aikaa samassa paikassa. [--] Mut [--] ei välttämättä nykyään tarvita (kasvokkaisia tapaamisia) – eihän mekään tavallaan istuttu saman pöydän ääressä tällä hetkellä – vaan Skypen välityksellä, kun tulee joku aika. Mä luulen, että ainakin tunnin verran jokainen voisi aikaa saada tähän tarkoitukseen kuukaudessa, jos ihan oikeasti haluaa tehdä yhteistyötä. Nykyään mä en usko siihen, että ei ole yhteistä aikaa.”*

Yhteisöt yhteen

Oman äidinkielen opetuksen yhdistystoiminta on muihin oppiaineisiin verrattuna pienimuotoista ja nuorta, joten toimintaan mukaan haluava joutuu lähes väistämättä myös aktiivisen kehittäjän rooliin. Oman äidinkielen opettajien tuore yhdistys on perustettu toukokuussa 2018. Hanke ”Äidinkielellä eteenpäin” käynnistyi syyskuun alussa valtionavustuksen turvin ja on tarkoitettu muun muassa oman äidinkielen opettajien keskinäisen verkostoitumisen ja ohjaustoiminnan kehittämiseen sekä oman äidinkielen opettajien ja viranomaisten yhteistyön tukemiseen. Yksi tärkeä toive on yhteistyön rakentaminen S2-opettajien kanssa, kertoo Oman äidinkielen opettajat ry:n varapuheenjohtaja Dušica Božović:

> *Olemme ehdottomasti kiinnostuneita yhteistyöstä S2-opettajien kanssa! Itse olen kertonut meidän koordinaattoreille, että yhteiset seminaarit, jotka meillä on oman uskonnon opettajien kanssa, joskus voisi tehdä niin, että tapaamme S2-opettajat. Minusta se yhteys on vielä tärkeämpi.”*

TUTUSTU MYÖS:

VERTAILUSTA VOIMAA -HANKKEEN SATOA

Tunne kieli – matka maailman kieliin ja kielitietoisuuteen (toim. Honko & Mustonen, Finn Lectura 2018) sekä verkkomateriaali

Kieli liittyy vahvasti identiteettiin ja omanarvontuntoon – myös siihen, millaiseksi kielen puhuja kokee itsensä toisten korvin. Tunne kieli -kirjassa ja siihen liittyvässä verkkomateriaalissa on nostettu esiin Suomessa puhuttuja uusia vähemmistökieliä, joista monilla ei vielä ole kovin paljon esittely- tai oppimateriaaleja suomeksi. Materiaalissa muun muassa tarjotaan tietoa Suomen 13 vähemmistökielestä, kielten luokittelun tavoista ja kirjoitusjärjestelmistä sekä käsitellään monikielisyyttä ja kielitietoista pedagogiikkaa.

Suomen ja esiteltävien kielten suhdetta sekä monikielisyyttä käsitellään suomen kielen lisäksi myös muilla kielillä. Muiden kuin suomenkielisten osioiden tekstejä saa vapaasti kopioida ja käyttää opiskelun ja keskustelun tukena esimerkiksi suomen kurssilla tai osana kodin ja koulun yhteistyötä: monikielisyyttä käsittelevän tekstin voi lähettää monikielisen perheen vanhemmille vaikkapa ennen päiväkodin/koulun vanhempaintapaamista, kielten vertailua puolestaan voi jatkaa oppilasryhmässä keskustellen. Kielten vertailua täydennetään tehtävillä, jotka sopivat sekä lapsille että aikuisille niin kielten maisteluun kuin systemaattisempaankin tutustumiseen.

Myöhemmin ilmestyvään verkkoaineistoon kuuluu muun muassa näytteitä eri kielten sanastosta ja fraaseista sekä kirjoitettuna että puhuttuna. Lisäksi verkkoaineistosta löytyy suomen kieltä ja sen variaatiota esittelevä yleistajuinen teksti kaikilla kirjassakin esillä olevilla kielillä. Kirjan sisältöihin yhdistäen verkkomateriaali tarjoaa välineitä uusien, omasta kielestä/kielistä poikkeavienkin ilmiöiden havainnointiin; suomenkieliselle tällaisia ilmiöitä ovat vaikkapa vietnamin toonit ja venäjän lauseintonaatio.

Kieliartikkelien kirjoittajat ja ääninäytteiden tekijät ovat oman kielensä asiantuntijoita. Useat heistä ovat työskennelleet kielen opettajana, myös oman kielen opettajana kouluissa. Työryhmän jäsenet tuovat taustojensa kautta erilaisia näkökulmia myös suomen oppimiseen. Samalla he tuovat näkyviin uudenlaisen suomen kielen asiantuntijan roolin – monet itsekin kakkoskielisinä suomenpuhujina. Työryhmä on myös siinä mielessä moniääninen, että kunkin kirjoittajan (kielen puhujan, tutkijan, opettajan) lähestymiskulma kieleen ja kielen oppimiseen on hieman erilainen riippuen esimerkiksi siitä, minkä aikakauden, kieliyhteisöjen, koulukuntien tai kulttuurien kasvatti kukin on. Tämä konkretisoi nähdäksemme kielten elävää luonnetta ja dialogisuutta, joka mahdollistaa uuden tiedon yhteisen rakentamisen.

Yhteiset työpajat ja pienemmissä ryhmissä käydyt keskustelut ovat olleet olennainen osa hanketyötä esimerkiksi yhteisten tavoitteiden määrittelyssä ja työskentelyä ohjaavan kielinäkemyksen hahmottelussa. Jaetun näkemyksen tavoittaminen ei ole ollut pelkästään helppoa, mikä on ollut erityisen opettavaista: Olemme toistuvasti pysähtyneet pohtimaan yhdessä muun muassa sitä, kuinka tietyn kielen kuvaukseen ei ole olemassakaan vain yhtä korrektia ja tarkkarajaista tapaa, mikä voi näkyä esimerkiksi kielen murteiden, vokaaliston tai aikamuotojen määrittely- ja nimeämistapojen moninaisuutena. Kokemukset ”parhaista” kielenoppimisen ja -opettamisen tavoista puolestaan on havaittu muuttuvaisiksi ja henkilökohtaisiksikin; kukin kielipedagogiikan ammattilainen tukeutuu tulkinnoissaan omiin kokemuksiinsa, tutkimuksiin, koulukuntiin ja ideologioihin hiukan toisistaan poikkeavalla tavalla. Avoimeen keskusteluun pohjautuva yhteistyö on toisaalta mahdollistanut kiteytyneiden ajattelutapojen havaitsemisen ja avartamisenkin.

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Kirjoittajat: *Mari Honko työskentelee tällä hetkellä Jyväskylän yliopistossa kieli- ja viestintätieteiden laitoksella yliopistonlehtorina ja Sanna Mustonen Jyväskylän yliopiston opettajankoulutuslaitoksella yliopistonopettajana.*

KONEEN SÄÄTIÖ

Vertailusta voimaa -hanke on Koneen Säätiön #rohkeatekijä.

MUITA MATERIAALEJA JA HANKKEITA KONKRETIAA, IDEOITA

ActLib-hanke (Jyväskylä 2013–2016) kirja-arkku: https://peda.net/oppimateriaalit/kirja-arkku

Agora-hanke (Espoo 2014–) https://www.espoo.fi/fi-FI/Kasvatus_ja_opetus/Perusopetus/Suomenkielinen_opetustoimi/Opetuksen_kehittaminen/Kieli_ja_kulttuuritietoisuus/Materiaalit_kielitietoisuus(101778)

Maledive (eurooppalainen monikielisen pedagogiikan kehittämishanke 2015–2018) https://maledive.ecml.at/ – Suomenkieliset materiaalit: Opettajana monikielisessä ryhmässä – suuntia suomen kielen ja kirjallisuuden opetukseen.

Moped-sivusto (Turku 2002–) www.moped.fi

Soppi – suomeksi oppimassa. Mustonen, S. ja Aalto E. (Jyväskylä 2006–2018) www.soppi.jyu.fi

LUKEMISTO

Ahlholm, M. & Hatakka, V. 2016. ”Olisin halunnut tehdä yhteistyötä, mutta...” – Uusi opetussuunnitelma haastaa opettajat yhteistyöhön oman äidinkielen opettajien kanssa. Teoksessa H. Puustinen (toim.), Opettajat ilman rajoja: Globaalikasvatuksen ilmiöitä luokkahuoneessa Suomessa ja maailmalla. Helsinki: Kirkon Ulkomaanapu, s. 69–77. Luettavissa osoitteessa https://www.opettajatilmanrajoja.fi/wp-content/uploads/2016/01/Pages-from-OIR_Globaalikasvatuksen_ilmioita_luokkahuoneessa_Suomessa_ja_maailmalla_A4_vaaka_sivut_69-77_Maria_Ahlholm_Veera_Hatakka.pdf.

Cummins J. 2017. Teaching for Transfer in Multilingual School Contexts. Teoksessa O. García, A. Lin, S. May (toim.), Bilingual and Multilingual Education. Encyclopedia of Language and Education (3. editio). New York, NY: Springer, s. 103–115. DOI: 10.1007/978-3-319-02258-1_8

Kauppinen, M. & Tarnanen M. 2017. Oman äidinkielen opettajat ja oppilaat merkityksellistämässä kieliä ja kielenoppimista. Teoksessa M. Kallio, R. Juvonen ja A. Kaasinen (toim.), Jatkuvuus ja muutos opettajankoulutuksessa. Suomen ainedidaktisen tutkimusseuran julkaisuja. Ainedidaktisia tutkimuksia 12, s. 267–284. Luettavissa osoitteessa https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/229862/Ad_tutkimuksia_12_verkkojulkaisu.pdf?sequence=1

Korpela, H., Lottonen, S. & Nguyễn Q. Cường 2007. Kokemuksia eheytetystä äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksesta. Teoksessa S. Latomaa (toim.), Oma kieli kullan kallis – Opas oman äidinkielen opetukseen. Helsinki: OPH, s. 165–178. Luettavissa osoitteessa https://www.oph.fi/download/46930_OPH_oma_kieli_03092007_www_lock.pdf

Linderoos, P. 2016. Mehrsprachigkeit von Lernern mit Migrationshintergrund im finnischen Fremdsprachenunterricht – Perspektiven der Lerner, Lehrpersonen und Erziehungsberechtigten. Jyväskylä Studies in Humanities numerona 273, Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Luettavissa osoitteessa http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-6414-6

Opetussuunnitelmat (oma äidinkieli + kokonaisuus, jonka kielitietoisuus lävistää) http://www.oph.fi/download/166311_liite3_perusopetusta_taydentava_oppilaan_oman_aidinkieli.pdf

Piippo, J. 2017. Näkökulmia oman äidinkielen opetukseen: kuntien kirjavat käytänteet. Kieli, koulutus ja yhteiskunta, 8(2). Luettavissa osoitteessa https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-huhtikuu-2017/nakokulmia-oman-aidinkielen-opetukseen-kuntien-kirjavat-kaytanteet

Tarnanen, M., Kauppinen, M. & Ylämäki, A. 2017. Oman äidinkielen tekstitaidot monikielisyyttä rakentamassa – näkökulmia kielille annettuihin merkityksiin ja kielten käyttöön. AFinLAn Vuosikirja 75, s. 278–297. Luettavissa osoitteessa https://journal.fi/afinlavk/article/view/60559